

Partiidentifikation og nationalt tilhørsforhold

Analyser på grundlag af et nordslesvigsk interviewmateriale¹

Af Johan Peter Noack

Sammenhængen mellem nationalt tilhørsforhold og tilhørsforhold til et politisk parti er et centralt problem i Sønderjyllands moderne historie. Det har været diskuteret i fremstillinger af den nationale udvikling 1864–1920. Navnlig det tyske socialdemokratis betydning for fortyskningen af Flensborg er i denne forbindelse blevet fremhævet som et interessant spørgsmål. Og som et vigtigt tema har det været draget ind i drøftelser af den nordslesvigske befolknings indpasning i det danske samfund efter 1920. Betragtningen bagved er den nærliggende, at en person, der føler tilknytning til eksempelvis et dansk politisk parti, er på vej til at være integreret i det danske samfund, selv om han måtte have sin oprindelse i det tyske mindretal.

Universitetslektor J. P. Noack tager her problemet op på grundlag af et interviewmateriale fra 1971. For det tyske mindretal vil det blive påvist, at egentlige partipolitiske interesser har gjort sig gældende ved siden af tilhørsforholdet til mindretallet selv og dets politiske parti. Og for den danske flertalsbefolkning, at der kan spores en klar sammenhæng mellem tilknytningen til et politisk parti og det nationale tilhørsforhold. I forlængelse heraf vil også spørgsmålet blive taget op til drøftelse, om denne sammenhæng har været af helt samme karakter, uanset hvilket parti det har drejet sig om. Imidlertid rejser den konkrete konstatering af tilhørsforholdet til parti og nationalgruppe nogle væsentlige problemer. Efter et rids af det historiske perspektiv vil de blive forsøgt afklaret først.

Historisk perspektiv

Nationalt tilhørsforhold og partiidentifikation har kunnet virke såvel fremmende som hæmmende ind på hinanden. På længere sigt har vel formentlig den gensidigt fremmende virkning været stærkest, og nok især sådan, at partiidentifikationen har virket befordrende på dannelsen af det nationale tilhørsforhold. Det hænger sammen med, at begge fænomener kan opfattes som led i en integrationsproces.² Herved forstås, at befolkningen i et område i stigende

-
1. For frugtbare kommentarer takker jeg Jørgen Elklit og Ole Tonsgaard, Institut for Statskundskab.
 2. Denne opfattelse ligger til grund for Karl W. Deutsch, *Nationalism and Social Communication. An Inquiry into the Foundations of Nationality*, Cambridge, Mass. 1953 (2. udg. 1966).

grad orienterer sig mod et politisk centrum uden for og undertiden fjernt fra lokalsamfundet. I et samfunds elite har en sådan orientering til en vis grad altid eksisteret, men i de bredere lag begyndte den først for alvor at vokse frem i perioden efter den industrielle revolution, men da også tit i egne, der var domineret af en landbrugsøkonomi. I det opbrud, industrialismen medførte, gjorde nye interessekonflikter sig gældende, og det enkelte individ måtte ofte lede efter nye identifikationspunkter. Uden for de hidtil herskende bureaukratier voksede politiske partier frem, der på nye befolkningslags vegne gjorde krav gældende på magtudøvelsen fra det politiske centrum. I Danmark opstod efter hinanden således partierne Venstre og Socialdemokratiet som udtryk for bøndernes og arbejderne interesser. Disse partier mobiliserede de bredere lag til omfattende folkelige bevægelser. Derved fremmede de uvægerligt på længere sigt befolkningens orientering mod det politiske centrum i landet og den dertil hørende nationale identifikation. Paradoksalt nok fungerede de folkelige oppositionspartier således som redskaber for en national integration netop i en periode, hvor det herskende bureaukrati, organiseret til modstød i partiet Højre, forsøgte at afstive sin position ved over for befolkningen at præsentere sig som den instans, der varetog de sande nationale interesser. Og ikke mindre paradoksalt fordi netop Socialdemokratiet ideologisk pointerede bevægelsens internationale karakter. Nationalismen som ideologi blev som oftest hurtigt et konservativt redskab.³ Den nationale identifikation i befolkningen, som var dette redskabs angrebsflade, blev derimod skabt gennem de folkelige bevægelsers partier, Venstre og Socialdemokratiet. Nationalt tilhørsforhold og partiidentifikation kom på langt sigt til at gå hånd i hånd.

I særlige situationer har imidlertid nationalt tilhørsforhold og partiidentifikation også kunnet virke hæmmende ind på hinanden. En sådan situation har ofte foreligget i nationale mindretal. Således blev danskheden i Sønderjylland navnlig fra o. 1890 til 1920 mobiliseret omkring nationale mål, først og fremmest naturligvis bevarelse af danskheden med henblik på en genforening med Danmark. Tilslutning til politiske partier efter økonomiske og sociale interesser blev søgt undgået, fordi der deri øjnedes en fare for det nationale sammenhold. Og da der efter 1920 opstod et tysk mindretal i Nordslesvig, kom det i en lignende situation. Også for tyskhedens ledelse gjaldt det om at undgå, at sociale og økonomiske skillelinier slog igennem.

Såvel i den danske befolkning før 1920 som i det tyske mindretal efter 1920 gjorde der sig imidlertid under den nationale enheds overflade en tendens til

3. Dette er et centralt tema i Jens Arup Seip, *Fra Embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*, Oslo 1963. Det er for Danmark behandlet i Kristian Hvidt, *Venstre og forsvarsagen, 1870-1901*, Århus 1960, og for Tyskland f.eks. i Hans Ulrich Wehler, *Das Deutsche Kaiserreich*, 2. udg. Göttingen 1975.

politisk deling efter økonomiske og sociale linier gældende. Blandt andre har G. Japsen således med rette betonet, at den danske bevægelse i Nordslesvig i første række hvilede på gårdmandsstanden.⁴ Det var derfor nærliggende at styrke bevægelsen ved kontakter til partiet Venstre i Danmark og de dertil knyttede højskolekredse. Og Venstreledernes agitation imod det konservative establishment kan interessant nok genfindes i H. P. Hanssens taler imod det præjssiske embedsmandsvælde.⁵ Netop ved delvis at bygge på den samme politiske appel, som førtes frem i Danmark gennem partiet Venstre, lykkedes det utvivlsomt at give den danske bevægelse i Nordslesvig en særlig dynamik. Men denne i grunden partipolitiske appel skabte også vanskeligheder. Den udgjorde således antagelig en del af baggrunden for det bitre modsætningsforhold mellem på den ene side H. P. Hanssen og på den anden Jens Jessen og hans politiske arvtagere.⁶ Og dertil kom så det ganske vist mindre skarpt formulerede modsætningsforhold til den såkaldte sønderjyske småkårsstand, der til gengæld fik organisatorisk udtryk i Sønderjysk Arbejderforening.⁷ Det, om man vil, partipolitiske moment i den danske bevægelse må således have virket fremmede for dens appel i gårdmandsstanden, der var dens egentlige fundament. Derimod kunne det næppe undgå at virke hæmmende i forholdet til andre sociale grupper.

Efter 1920 slog den partipolitiske deling da også igennem i Nordslesvig.⁸ De danske politiske partier med hovedkvarter i København måtte naturligvis hurtigst muligt i indbyrdes konkurrence sikre sig den størst mulige andel i vælgerskarens tilvækst efter genforeningen. Og skønt H. P. Hanssen udtrykte tvivl om den nordslesvigske befolknings forudsætninger for at tilslutte sig de danske politiske partier, må Nordslesvigs partipolitiske indpasning i Danmark vel i det store og hele karakteriseres som overraskende problemfri. Bag dette ligger naturligvis, at de større politiske partier i Danmark var snævert knyttet sammen med bestemte erhvervsgrupper, og at den nordslesvigske befolknings sociale struktur ikke afveg mere fra andre jyske provinsers, end at de politiske

4. Meget klart pointeret i G. Japsen, *Betragtninger over den danske bevægelse i Nordslesvig*, Sønderjyske Årbøger 1973, pp. 63–75.

5. Se således talen Embedsmandspartiet fra 1912 i H. P. Hanssen, *Fra Kampårene*, bd. 2, Kbh. 1929, pp. 213–18.

6. Denne strid står centralt i Inger Svane, *Vælgerforeningen og de dansksindede nordslesvigeres politik 1906–1910*, Sønderjyske Årbøger 1973, pp. 76–198.

7. Behandlet af Svend Thorsen i Nicolai Svendsen og Svend Thorsen (red.), *På vej til Danmark. Livsbilleder fra Sønderjylland i overgangsårene 1918–20*, København 1939, pp. 144–55.

8. Det centrale tema i Svend Thorsen, *Delt efter anskuelser. Den politiske partidannelses forløb i Sønderjylland efter genforeningen i 1920*, Kbh. 1970. Fyldigt behandlet er det også i Aksel Lassen, *Valg mellem tysk og dansk. Hundrede års folkevilje i Sønderjylland*, Åbenrå 1976.

interesser kunne bane sig vej gennem de traditionelle danske kanaler. Vel var der navnlig i partiet Venstre efterdønninger efter den grænsepolitiske strid 1918–20, men de var trods alt af begrænset betydning.⁹ Vel viser valgresultaterne i mellemkrigstiden større nettoforskydninger mellem partierne og i valgdeltagelsen end nord for Kongeåen, men retningen i udviklingen, præget af betydelig tilbagegang for Venstre og stærk socialdemokratisk fremgang, var dog den samme. Og vel fik de antiparlamentariske bevægelser som Selvstyrebevægelse, LS og nazisme tidligere og større udbredelse i Nordslesvig end i det øvrige Danmark, men dels var gennemslagskraften også her begrænset, og dels gjorde der sig i Nordslesvig særlige økonomiske og sociale problemer gældende. Det vil næppe være at gå for langt at hævde, at bredden i det partipolitiske tilbud til den nordslesvigske befolkning bidrog til at inddæmme den nationale fare, mange så i de antiparlamentariske bevægelser. Sammen med mange andre institutioner og organisationer virkede også de politiske partier fremmende på den nordslesvigske befolknings nationale integration i mellemkrigstiden.

En særlig iøjnefaldende rolle i hele denne udvikling har først det tyske og siden det danske socialdemokratiske parti spillet.¹⁰ De nordslesvigere, der i årtierne før 1. verdenskrig flyttede til Flensborg og fik arbejde i byens virksomheder, så formentlig i SPD-kandidaterne bedre muligheder for at fremme deres interesser end i de danske kandidater. Antagelig har det herunder også haft en vis betydning, at SPD i nationale spørgsmål anlagde en meget liberal linie. Ved således at føre sig meget forsigtigt frem fremmede det tyske socialdemokrati utvivlsomt betydelige danske befolkningselementers indpasning i den tyske befolkning.

På tilsvarende måde kom antagelig det danske socialdemokrati til at befordre den danske nationale integration i Nordslesvig efter 1920. Efter overenskomst med SPD overtog det i 1920 de tyske socialdemokratiske partiorganisationer i de nordslesvigske byer. Flere gange viste partiet, at det ønskede at holde en lav nationalpolitisk profil. For det tyske mindretal rummede dette både fordele og ulemper. Fordelene lå i, at Socialdemokratiet var villigt til samarbejde om konkrete problemer som mindretallets skoleordninger. Ulempene bestod først og fremmest i, at mindretallet havde svært ved at fastholde oprindeligt tysksindede arbejdere.

9. Striden er behandlet i Agnes Schmidt Poulsen, *Etableringen af partiet Venstre i Nordslesvig efter genforeningen 1920*, Sønderjyske Årbøger 1977, pp. 118–77.

10. Sider af problemet er behandlet i Gerd Callesen, *Die Schleswig-Frage in den Beziehungen zwischen dänischer und deutscher Sozialdemokratie*, Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig, bd. 21, Åbenrå 1970, og i Aksel Lassen, *op. cit.*

I dette historiske rids er især to forhold understreget. Oplevelsen af at tilhøre et politisk parti har på længere sigt bidraget til at skabe et nationalt tilhørsforhold. Og netop dette samspil har været et alvorligt problem for de nationale mindretal, der har måttet se det som deres vigtigste opgave at fastholde en konkurrerende national identitet uden at kunne få den formidlet gennem politiske partier og derfor i hvert fald delvis på tværs af de interesser, som ligger bag partiidentifikationen. Spørgsmålet er, om og hvordan disse fænomener kan påvises i et materiale, der består af interviews med den nordslesvigske befolkning i 1970'erne. Et forsøg herpå forudsætter en »måling« af nationalt tilhørsforhold og partiidentifikation, der begge er vanskeligt håndterlige størrelser. Før forsøget gøres, skal disse vanskeligheder kort drøftes.

Nationalt tilhørsforhold¹¹

Nationalt tilhørsforhold kan opfattes som oplevelsen af at høre til i en bestemt kultur, som er knyttet til et større nationalt samfund. Det vanskelige spørgsmål, hvornår et samfund kan kaldes en nation, og hvornår en kultur kan kaldes en national kultur, skal ikke drøftes her. Det vigtige er at understrege, at der er tale om en oplevelse af et kulturelt fællesskab, og at denne oplevelse hænger snævert sammen med eller er bestemt af individets placering i samfundet. I denne opfattelse ligger således en pointering af, at nationalt tilhørsforhold er et samfundsmæssigt produkt og ikke en naturlig given størrelse, som der tidligere var tradition for at mene.

I 1971 gennemførtes en interviewundersøgelse af dansk og tysk i Nordslesvig, hvor den her skitserede opfattelse af nationalt tilhørsforhold blev lagt til grund. Interviewpersonerne blev udtrukket fra folkeregistrene i to stikprøver. Den ene omfattede Tønder Købstad og de 7 kommuner, hvor Slesvigske Parti, det tyske mindretals politiske parti, ved folketingsvalget i 1968 havde fået tilslutning fra 20 pct. eller mere af samtlige vælgere. I denne gruppe indgik i alt 834 personer. Den anden stikprøve var udvalgt, så den var repræsentativ for hele Nordslesvig, og den omfattede 349 personer. Interviewene blev gennemført i to omgange, henholdsvis før og efter folketingsvalget 21. september 1971. Besvarelsesprocenten var for de interviewpersoner, som deltog i begge omgange, 76,4 i den første stikprøve og 84,2 i den anden. Når der blev udtrukket to stikprøver, skyldes det ganske enkelt, at det ville blive alt for dyrt at udvælge en, der både dækkede hele Nordslesvig og rummede tilstrækkeligt man-

11. For hele dette afsnit henvises til hovedrapporten fra interviewundersøgelsen, Jørgen Elklit, Johan Peter Noack og Ole Tonsgaard, *Nationalt tilhørsforhold i Nordslesvig. Resultater fra en interviewundersøgelse*, Acta Jutlandica XLIX, Århus 1978, og navnlig til kap. 4.

ge tysksindede til at tillade opdelinger i de undergrupper, som analysens formål krævede. Gennemførelsen af interviewingen i to omgange havde sin baggrund i undersøgelsens sammenhæng med en landsdækkende undersøgelse af vælgeradfærd og et ønske om at kunne konstatere politiske holdninger både før og efter valget med henblik på en analyse af valgkampens virkninger.

Efter det just skitserede hovedsynspunkt kunne interviewpersonernes nationale tilhørsforhold konstateres på to forskellige måder. Det kunne dels bestemmes efter de adspurgtes egne oplysninger på et direkte spørgsmål, om de betragtede sig som dansksindede eller som tysksindede. Dels kunne det fastlægges ud fra deres oplysninger om, hvilket valg de havde truffet mellem dansk og tysk på vigtige områder af tilværelsen som dagligsprog, foreningsmedlemskab, stemmeafgivning, avislæsning, børns skolegang og kirkegang. Ved at sammenholde resultaterne af de to forskellige opgørelsesmåder kunne det konstateres, at der var en meget fin overensstemmelse. Resultatet kunne da fortolkes som en afkræftelse af frygten for, at interviewpersonernes oplysninger om deres nationale tilhørsforhold ikke i det væsentlige skulle være korrekt.

Tabel 1. *Subjektiv og adfærdsmæssig national identifikation. Kærneområdet. Procent.*

Skala-værdi (= antal tyske adfærdsformer)	Stærkt dansk	Mindre stærkt dansk	Hverken dansk el- ler tysk	Mindre stærkt tysk	Stærkt tysk	I alt
0	90	77	(11)	-	-	70
1	10	20	(21)	6	-	11
2-3	0	2	(68)	29	11	6
4-6	-	1	(-)	48	28	6
7-8	-	-	(-)	17	61	7
I alt	100	100	100	100	100	100
N=	330	113	19	35	56	553

Gengivet efter Elklit, Noack og Tonsgaard, *Nationalt tilhørsforhold i Nordslesvig*, Acta Jutlandia XLIX, Århus 1978, p. 71.

I de videre undersøgelser kunne der således bygges på interviewpersonernes direkte oplysninger om deres nationale tilhørsforhold. Det rummede den fordel, at det uden videre var muligt at sondre mellem på den ene side dem, der opfattede sig som enten stærkt danske eller stærkt tyske, og på den anden side dem, der opfattede sig enten som mindre stærkt danske eller mindre stærkt tyske. Dertil kommer en lille mellemgruppe bestående af personer, som hver-

ken betragtede sig som danske eller tyske. Ved nærmere eftersyn viste det sig, at den hovedsagelig bestod af folk, der var i bevægelse fra først og fremmest tysk til dansk nationalt tilhørsforhold.¹²

Denne graduering viste sig i en lang række analyser at være frugtbar. Den gav således interessante resultater ved undersøgelsen af så forskellige forhold som synspunkter på værdien af et nationalt engagement, forældres nationale tilhørsforhold, dialektens betegnelse som dansk eller sønderjysk, fornemmelsen af afstanden mellem de to nationale grupper, opfattelsen af forholdet mellem grupperne, avislæsning, overværelse af fjernsynsudsendelser og stemmeafgivning.¹³ Denne graduering vil da også blive brugt i de følgende analyser af sammenhængen med partiidentifikation.

Partiidentifikation

Som udtryk for partitilhørsforholdet er her valgt partiidentifikationen. Herved forstås en vedvarende fornemmelse af personlig tilknytning til et bestemt politisk parti.¹⁴ Den enkelte interviewpersons partiidentifikation er konstateret på samme måde som det nationale tilhørsforhold. I begge interviews blev der spurgt om, hvorvidt og i givet fald hvilket parti svarpersonen følte sig knyttet til. Hvis svaret var bekræftende, blev der yderligere spurgt, om han følte sig stærkt eller mindre stærkt tilknyttet. Hvis det var benægtende, blev der tilføjet et spørgsmål, om der alligevel var et parti, han stod nærmest. På grundlag af disse svar er det muligt at fastlægge partiidentifikationens retning og styrke, eller henholdsvis hvilket parti identifikationen gælder, og hvor stærk den er, med gradueringen stærk, mindre stærk, svag og ingen.

Der er vigtige grunde til netop at bruge partiidentifikationen som udtryk for partitilhørsforholdet. Andre kendetegn som partimedlemskab og stemmeafgivning ville efter alt at dømme give noget misvisende resultater. Det er således velkendt, at mange mennesker føler sig som tilhængere af et parti uden formelt at være medlemmer. Navnlig i de sidste årtier er partiernes medlemstal faldet i forhold til deres stemmetal ved valgene. Og det er heller ikke ukendt, at en del vælgere ud fra aktuelle politiske overvejelser kan beslutte sig til ikke at stemme på det parti, de i øvrigt føler sig knyttet til. Fordelen ved at bruge

12. Elklit, Noack og Tonsgaard, *op. cit.*, p. 85f.

13. Elklit, Noack og Tonsgaard, *op. cit.*, især tabellerne 4.5, 4.6, 5.2, 5.11, 6.1, 6.3, 8.1, 8.3, 8.6, 8.7, 8.9 og 9.6.

14. For en nærmere drøftelse af begrebet se Angus Campbell, Philip E. Converse, Warren E. Miller og Donald E. Stokes, *The American voter*, New York 1964, pp. 67ff og Henry Valen og Daniel Katz, *Political Parties in Norway. A Community Study*, Oslo 1967, pp. 187ff.

partiidentifikation som udtryk for partitilhørsforholdet ligger da især i, at den normalt vil være et udslag af kræfter, der er stærkere og mere langvarige i deres virkning end de øjeblikkelige politiske indtryk, vælgerne får og måske delvis påvirkes af i en valgssituation. Og det er naturligvis disse kræfter, interessen her i høj grad må samle sig om.¹⁵

Blandt disse længerevirkende kræfter er navnlig individets placering i socialgruppe eller erhvervsgruppe af stor betydning. Og denne faktor spiller naturligvis især en rolle for tilslutningen til de store gamle partier. Af disse er som nævnt Venstre og Socialdemokratiet vokset frem som folkelige bevægelser i landbrugsbefolkningen og arbejderbefolkningen. På baggrund af oprindelsen som folkelige bevægelser med forankring i en bestemt socialgruppe er der grund til at gå ud fra, at analysen af partiidentifikationens betydning vil være frugtbar for i hvert fald disse to partier. De to øvrige partier, der er stærkt nok repræsenteret i undersøgelsen til at indgå i analysen her, Det konservative Folkeparti og Det radikale Venstre, har kun delvis samme karakter. Skønt de sædvanligvis regnes for stærkt repræsenteret blandt henholdsvis selvstændige og højere funktionærer i byerne og husmænd, har de næppe samme solide forankring i deres sociale basisgruppe som Venstre og Socialdemokratiet, og de har næppe heller disses oprindeligt stærke præg af folkelige bevægelser. De øvrige partier er for svagt repræsenteret til at indgå i analysen, bortset naturligvis fra Slesvigsk Parti.

Siden 1971 har der været iøjnefaldende tegn på, at det danske partisystem er kommet under ombrydning. Vælgervandringerne har været større end tidligere, nye partier er dukket op og har vundet udbredt tilslutning.¹⁶ I en sådan fase med tendens til omstrukturering kan oplysningerne om partiidentifikationen måske være behæftet med større usikkerhed. 1971-valget er antagelig det foreløbigt sidste valg, hvor de kan anvendes med udbytte. Det skal dog bemærkes, at tendensen til ombrydning fandtes latent gennem det meste af 1960'erne. Ifølge de foreliggende valgundersøgelser foregik der i denne periode en vis nedbrydning af partiernes traditionelle højborg, for mange vælgeres vedkommende en vis løsnelse i den tætte tilknytning til et bestemt parti.¹⁷ Man må derfor forvente, at heller ikke billedet i 1971 vil være særlig skarpt i konturerne. Dette træk i udviklingen må man tage i betragtning, når man forsøger

15. Ole Borre og Daniel Katz, *Party Identification and its Motivational Basis in a Multiparty System: A Study of the Danish General Election of 1971*, Scandinavian Political Studies, bd. 8, 1973, pp. 69ff.

16. Ole Borre, Hans Jørgen Nielsen, Steen Sauerberg og Torben Worre, *Vælgere i 70'erne. Resultater fra interviewundersøgelser ved folketingsvalgene i 1971, 1973 og 1975*, Kbh. 1976.

17. Ole Borre og Jan Stehouwer, *Fire Folketingsvalg 1960-68*, Århus 1970.

nærmere at vurdere kvaliteten af oplysningerne om partiidentifikation.

Som grundlag for at vurdere oplysningerne om partiidentifikationens retning er i tabel 2 opgivelserne i det første interview i august sammenlignet med de tilsvarende oplysninger fra det andet interview i oktober. Derudover er også oplysninger om stemmeintentionen i august og den faktiske stemmeafgivning ved folketingsvalget i september taget med i sammenligningen.

Tabel 2. Overensstemmelse mellem oplysninger om partiidentifikation august, stemmeintention august, stemmeafgivning september og partiidentifikation oktober 1971. Procent.

	Stemmeintention august		Stemmeafgivning september		Partiidentifikation oktober	
	Kærne-området	Hele Nord-slesvig	Kærne-området	Hele Nord-slesvig	Kærne-området	Hele Nord-slesvig
Partiidentifikation, august	93	95	86	88	79	81
Stemmeintention, august			81	81	77	79
Stemmeafgivning, september					85	87

Procentgrundlaget er i hvert enkelt tilfælde summen af partiværdierne for variabelen i forspalten.

Der er mellem alle disse oplysninger, fremgår det af tabel 2, en rimelig høj grad af sammenhæng. Imidlertid falder det også i øjnene, at graden af overensstemmelse er noget højere for de oplysninger, som er indhentet på samme tidspunkt, end for dem, der stammer fra hver sin interviewrunde. Særlig høj er overensstemmelsen mellem stemmeintention og partiidentifikation som oplyst i august, nemlig henholdsvis 93 og 95 pct. Bemærkelsesværdigt er det også, at sammenhængen mellem oplysningerne om partiidentifikation i henholdsvis august og oktober ikke er overvældende høj. De 79 og 81 pct., der havde sammenfaldende oplysninger på dette tidspunkt, er forholdsvis lave tal sammenholdt med, at en undersøgelse på landsplan viste hele 88 pct., et tal, der tilmed blev vurderet som overraskende lavt.¹⁸ Det kan dog anføres, at ca. halvdelen af dem, som gav divergerende oplysninger, ikke har identificeret sig

18. Borre og Katz, *op. cit.*, p. 78. Ikke alle tallene i tabel 5 her er umiddelbart sammenlignelige med tallene i tabel 2.

med et nyt parti i oktober, men slet og ret undladt at besvare det spørgsmål, som de i august tog stilling til. Forklaringen skal antagelig søges i, at de ikke har villet afsløre en afvigelse mellem partiidentifikation og stemmeafgivning. Trods alt må det imidlertid fastholdes, at der kan være en mindre usikkerhed i oplysningerne om partiidentifikationens retning. Usikkerheden synes at være lidt større i Nordslesvig end i Danmark som helhed. Og da usikkerheden efter alt at dømme står i forbindelse med den faktiske stemmeafgivning, forekommer det rimeligst at lægge oplysningerne fra augustinterviewet til grund for de følgende analyser.

Oplysningerne om partiidentifikationens styrke kan ligeledes vurderes ved at sammenholde svarene fra august med svarene fra oktober. Resultatet fremgår af tabel 3. Også her kan det konstateres, at der under valgkampen i august-september har fundet en forskydning sted. Der er således i oktober-runden en del flere med stærk partiidentifikation end i august-runden. Den samme tendens findes i materialet, der dækker hele Nordslesvig og i den landsdækkende undersøgelse. Den er imidlertid svagest i landet som helhed, nemlig 4 pct. mod 8 pct. i hele Nordslesvig og 10 pct. i tyskhedens kærneområde.¹⁹ Forskydningen taler også her for at lægge oplysningerne fra august-interviewet til grund for analyserne.

Tabel 3. Partiidentifikationens styrke som oplyst henholdsvis i oktober og i august 1971. Kærneområdet. Procent.

Partiidentifikationens styrke	August 1971					
	Oktober 1971	Stærk	Mindre stærk	Svag	Ingen	I alt
Stærk		20	10	6	2	38
Mindre stærk		5	10	11	1	27
Svag		2	5	10	5	22
Ingen		1	1	5	6	13
I alt		28	26	32	14	100
N=						584

Denne forskydning kunne naturligvis tænkes at være et udtryk for, at svarene på spørgsmålet om partiidentifikationens styrke har været ret tilfældige. Som det fremgår af tabel 4, synes dette imidlertid ikke at være tilfældet. Som påvist

19. Borre og Katz, *op. cit.*, p. 74.

her, kan styrken i partiidentifikationen bidrage væsentligt til forklaring af stemmeafgivningen. Jo stærkere tilknytningen til et bestemt parti har været, jo større sandsynlighed har der også været for, at stemmerne ville falde på dette parti. For de to partier, som mest udpræget har haft deres rod i folkelige bevægelser, Socialdemokratiet og Venstre, er sammenhængen helt entydig. For tilhængere af Konservative og Radikale Venstre er sammenhængen ikke helt så klar, men det er dog kun for de stærkt og mindre stærkt identificerende, der er vaklen.

Tabel 4. Partiidentifikationens styrke og retning. Personer, der stemte på deres parti i procent. Kærneområdet.

Partiidentifikation	Retning			I alt
	Socialdemokratiet	Venstre	Radikale og Konservative	
Styrke				
Stærk	92 (N=78)	84 (N=19)	74 (N=19)	88 (N=116)
Mindre stærk	84 (N=64)	79 (N=33)	93 (N=27)	85 (N=126)
Svag	69 (N=64)	62 (N=26)	63 (N=54)	65 (N=144)
I alt	83 (N=206)	74 (N=78)	74 (N=102)	78 (N=386)

Dertil kan føjes, at en supplerende analyse har vist, at partiidentifikationens styrke giver et klart bidrag til forklaring af stemmeafgivningen for de personer, som i august tilkendegav, at de havde besluttet sig for et andet parti end deres eget. Jo stærkere identifikationen var, jo flere stemte alligevel på det parti, de var tilhængere af. Jo svagere, jo flere fastholdt beslutningen om at give deres stemme til et andet. Der er derfor rimelig baggrund for at antage, at partiidentifikationens styrke også vil være et frugtbart analyseinstrument i andre sammenhænge.

Partiidentifikation og nationalt tilhørsforhold: det tyske mindretal

I det tyske mindretal er der som påpeget grund til at forvente en konflikt mellem nationalt tilhørsforhold og partiidentifikation. Ganske vist har mindretallet sit eget politiske parti, Slesvigsk Parti, der foreløbigt for sidste gang opstillede kandidater til folketingsvalget i 1971. Noget egentligt politisk parti er der imidlertid ikke tale om. Mere præcist vil det være at karakterisere det som en

organisation til kandidatopstilling for mindretallet. Parti- og mindretalsledelsen må netop forsøge at neddæmpe betydningen af de partipolitiske interesser, der ligger til grund for de danske politiske partier. Naturligvis må man derfor regne med en snæver sammenhæng mellem identifikationen med Slesvigsk Parti og tilhørsforholdet til mindretallet. Hvad der imidlertid især må være af interesse, er afvigelserne.

Den snævre sammenhæng for de tysksindede mellem styrken i det nationale tilhørsforhold og partiidentifikationens styrke fremgår af tabel 5. Iøjnefaldende er den navnlig for de stærkt tyske. Som forventet ligger den betydeligt over niveauet for de dansksindede, hvor identifikationen jo gælder egentlige politiske partier. Men mere bemærkelsesværdigt er det trods alt, at sammenhængen for de mindre stærkt tyske er så svag og snarere minder om niveauet for de danske svarpersoner.

Tabel 5. Partiidentifikationens styrke og nationalt tilhørsforhold.
Kærneområdet. Procent.

Partiidentifikationens styrke	Stærkt dansk	Mindre stærkt dansk	Hverken dansk eller tysk	Mindre stærkt tysk	Stærkt tysk	I alt
Stærk	27	18	(4)	13	58	26
Mindre stærk	28	22	(14)	32	19	26
Svag	31	34	(45)	38	17	31
Ingen	12	24	(23)	15	3	14
Uoplyst	2	2	(14)	2	3	3
I alt	100	100	(100)	100	100	100
N=	364	121	22	40	64	611

Der kan ikke være tvivl om, at dette hænger sammen med, at der som vist i tabel 6 blandt de mindre stærkt tyske er en betragtelig tendens til at identificere sig med de danske, egentlige politiske partier, og bemærkelsesværdigt nok især med de to mest udprægede interessepartier, Socialdemokratiet og Venstre. Tendensen for de stærkt tyske i denne retning er derimod ubetydelig.

Tabel 6. Partiidentifikationens retning og nationalt tilhørsforhold.
Kærneområdet. Procent.

	Stærkt danske	Mindre stærkt danske	Hverken danske eller tyske	Mindre stærkt tyske	Stærkt tyske	I alt
Socialdemokratiet	45	27	(27)	13	3	34
Venstre	15	15	(5)	10	2	13
Konservative	13	12	(-)	5	1	11
Radikale Venstre	7	11	(-5)	-	-	6
Slesvigsk Parti	-	2	(23)	50	86	13
Andet/uoplyst	20	33	(40)	22	8	23
I alt	100	100	100	100	100	100
N=	364	121	22	40	64	611

Også i materialet for hele Nordslesvig kan denne forskel mellem de stærkt og mindre stærkt tysksindede påvises, den er tilmed en smule større, men der er så få tysksindede i denne stikprøve, at det ikke er muligt at vurdere resultatets gyldighed nærmere. Endelig er også de hverken danske eller tyske af en vis interesse i denne sammenhæng. Det er ganske vist en fåtallig gruppe, og tendenserne må derfor tages med et vist forbehold. Men bemærkelsesværdigt er det dog, at gruppen forholdsvis har den største andel uden partiidentifikation, at henvend en fjerdedel – stadigvæk – identificerer sig med Slesvigsk Parti, og at der modsat de mindre stærkt tyske, der identificerer sig med danske partier, er flest med orientering mod Socialdemokratiet. Fordelingen her stemmer godt overens med det billede, der i øvrigt har kunnet tegnes af denne gruppe: overvejende på vej væk fra tyskheden og med mere beskednen politisk interesse end den øvrige del af befolkningen i området.²⁰

Denne tendens til orientering mod danske politiske partier i det tyske mindretal findes også afspejlet i oplysningerne om stemmeafgivningen. Mindretallets parti har således ifølge tabel 7 været i stand til trods alt at tiltrække en del af dem, der tilkendegav, at de identificerede sig med danske politiske partier. Men hvis man sammenligner med tabel 6 fremgår det, at det alligevel kun drejer sig om ca. halvdelen. Mobiliseringen af tysksindede ved valget lykkedes altså kun delvis.

20. Elklit, Noack og Tonsgaard, *op. cit.*, p. 183.

Tabel 7. Partiidentifikation august og stemmeafgivning september 1971.
Kærneområdet. Procent.

Partiidentifikation	Socialdemokratiet	Venstre	Stemmeafgivning		Slesvigsk Parti	I alt
			Konservative	Radikale Venstre		
Socialdemokratiet	86	1	–	8	3	37
Venstre	0	75	3	13	2	14
Konservative	0	4	77	11	2	12
Radikale Venstre	1	3	5	48	1	8
Slesvigsk Parti	1	–	–	–	79	15
Ingen/uoplyst	12	17	15	20	13	14
I alt	100	100	100	100	100	100
N=	202	77	62	61	94	496

Orienteringen mod danske politiske partier går imidlertid et skridt videre endnu. Det er således i tabel 8 påvist, at personer, der identificerede sig med Slesvigsk Parti, udgør en forholdsvis stor del af dem, der i august tilkendegav, at de ikke ville stemme på deres parti. Også her fremgår det, at mindretallet alligevel var i stand til at mobilisere de fleste af dem ved valget. De 15 personer, der således alligevel stemte på Slesvigsk Parti, er ganske vist et ringe antal, men de udgør dog efter denne undersøgelse ca. 15 pct. af partiets vælgere.

Tabel 8. Partitilhængere, som i august angav ikke at ville stemme på deres parti, fordelt efter partiidentifikation og stemmeafgivning september 1971.
Kærneområdet. Procent.

Partiidentifikation	Stemmeafgivning		I alt
	Stemte alligevel på deres parti	Stemte ikke på deres parti	
Fire danske partier	57	89	73
Slesvigsk Parti	43	11	27
I alt	100	100	100
N=	35	36	71

I betragtning af at tendensen til at identificere sig med partiet er noget mindre udbredt end opgivelse af tysk nationalt tilhørsforhold, er det dog et vidnesbyrd om, at partipolitisk orientering griber ganske langt ind i tyskerne. Man kan på grundlag af dette billede efter behag betone evnen til national mobilisering omkring valgene på den ene side eller tendensen til partipolitisk orientering på den anden. Men begge træk er væsentlige til forståelse af mindretallets politiske situation.

Set på denne baggrund er mindretallets opstilling af kandidater på Centrumdemokraternes liste af stor interesse. Såvel ved folketingsvalget i 1973 som i 1975 og 1977 tog mindretallets ledelse imod et tilbud herom og opnåede at vinde et folketingsmandat, i modsætning til perioden 1964–1971, hvor det var uden repræsentation. Spørgsmålet er imidlertid, om ikke gevinsten i form af folketingsmandatet er beskedent i forhold til de tab, der kan blive følgen af at undlade at foretage en selvstændig mobilisering omkring valgene. Som påvist i det foregående var mobiliseringen i 1971 dog til en vis grad kronet af held, og der forelå med den ret markante tendens til orientering mod danske politiske partier et udpræget behov derfor. Ved at opstille på Centrumdemokraternes liste har mindretallets ledelse løbet en betydelig risiko for, at ikke helt få tysksindede vil følge deres interesse for andre danske politiske partier og ved også at stemme på dem. Et hurtigt blik på valgtallene for 1975 viser, at dette allerede i en vis udstrækning er tilfældet. Centrumdemokraterne fik da i hele Sønderjyllands Amt færre stemmer, end Slesvigsk Parti opnåede i 1971.²¹ Selv om det kan sandsynliggøres, at en betydelig del af det tyske mindretallets vælgere har stemt på partiet, og ligeledes relativt færre dansksindede end i den øvrige del af landet, må der dog være en del dansksindede iblandt. Deraf følger, at en del tysksindede enten ikke har stemt eller har besluttet sig for andre danske politiske partier.

Det er nærliggende at fortolke dette som yderligere et skridt i retning af mindretallets assimilation i det danske samfund. I forvejen kan denne tendens spores på andre væsentlige punkter. Den vel nok mest centrale forudsætning for, at assimilationen kan slå igennem, et lavt niveau for social segregation, er således klart til stede. Både tysksindede og dansksindede bedømmer afstanden mellem de to nationale grupper som forholdsvis beskedent og vurderer forholdet imellem grupperne positivt. Normen i mindretallet imod ægteskab uden for tyskheden er forbavsende svag i betragtning af, at blandede ægteskaber er et vigtigt element i assimilationsprocessen. Og endelig er mindretallet forholdsvis flittige brugere af danske massemedier.²² Tendensen til assimilation er, som det

21. Eiklit, Noack og Tonsgaard, *op. cit.*, p. 166f.

22. Eiklit, Noack og Tonsgaard, *op. cit.*, passim, og navnlig kap. 10.

også her har kunnet påvises på det politiske område, størst for de mindre stærkt tyske, og aldersprofilen for denne gruppe er klart yngre end for de stærkt tyske. I betragtning af denne vidt fremskredne assimilation er det måske knap så overraskende, at mindretallets ledelse på det landspolitiske plan delvis har måttet opgive bestræbelserne på at bekæmpe den orientering mod danske politiske partier, som er påvist i dette afsnit.

Partiidentifikation og nationalt tilhørsforhold: flertalsbefolkningen

Tilslutningen til egentlige politiske partier er således en betydelig fare for det tyske mindretals eksistens som nationalgruppe. Den dansksindede flertalsbefolkning er derimod i den situation, at det ikke er nødvendigt at betragte de partipolitiske delinger som en trussel. Der har ganske vist siden 1920 været kaldt til national samling på tværs af de partipolitiske skillelinier ved flere lejligheder. Størst var utvivlsomt frygten for de nationale konsekvenser i slutningen af 1930'erne og under besættelsen. Kraftige bestræbelser på at kunne fremvise nationalt sammenhold i organiserede former blev da også iværksat, og med et betydeligt resultat.²³ Også de politiske partier blev forsøgt inddraget i denne bevægelse.²⁴ Det lykkedes i denne forsvarssituation til en vis grad at bøje de nordslesvigske partiledere mod hinanden, men ikke uden en betydelig gensidig mistænksomhed.²⁵ Efter 1945 faldt imidlertid disse bestræbelser hurtigt bort, og i begyndelsen af 1970'erne oplevede det meste af den danske flertalsbefolkning næppe de politiske problemer stort anderledes end tilsvarende grupper i den øvrige del af landet. Anderledes udtrykt, bortset fra et talmæssigt beskedent tysk mindretal i en efterhånden stærkt trængt situation forekommer den nordslesvigske befolkning så godt som fuldstændigt integreret i det danske samfund.

Spørgsmålet er da, hvad tilknytningen til politiske partier har betydet for denne udvikling. Har den, for det første, virket fremmende eller hæmmende på integrationsprocessen? Teoretiske overvejelser fører som tidligere nævnt til den antagelse, at den først og fremmest har virket befordrende. Problemet er, om denne sammenhæng fremtræder i interviewmaterialet. Og for det andet, har tilknytningens sammenhæng med det nationale tilhørsforhold været den

23. Kai Edvard Larsen, *Fra en stormfuld tid. De sønderjyske danske samfunds historie*, Sønderborg 1969.

24. A. Svensson, *Dansk Samråd*, Sønderjyske Årbøger 1951, pp. 1-113.

25. Ole Jensen, *Folketingsvalget i Nordslesvig 3. april 1939 med særligt henblik på den nationalpolitiske faktors betydning for partiernes ageren*, utrykt specialeopgave, Historisk Institut, Aarhus Universitet 1972.

samme for de forskellige politiske partier, eller er der vigtige forskelle at finde mellem de borgerlige partier og Socialdemokratiet?

For at sætte mindretallets situation i relief blev i det foregående afsnits tabeller også de dansksindede inddraget. Man kunne af tabel 5 og tabel 6 få det indtryk, at der er en positiv sammenhæng mellem styrken i partiidentifikationen og styrken i det nationale tilhørsforhold, ikke for de borgerlige partier, men for Socialdemokratiet. Og det ville jo være et ret bemærkelsesværdigt resultat, at således de partier, der lagde mest vægt på det nationale, havde betydet mindst for befolkningens integration i det danske samfund, mens omvendt Socialdemokratiet med sin mere forsigtige nationale profil havde betydet mest. Denne fortolkning af materialet er da også misvisende. Den sammenhæng, der fremtræder i tabel 5 og tabel 6, har sin baggrund i dels en tendens til, at hyppigheden af stærk partiidentifikation er markant større i Socialdemokratiet end i de borgerlige partier, dels i nogle særlige egenskaber ved den danske befolkning i tyskhedens kærneområde.

Den større udbredelse af stærk partiidentifikation i Socialdemokratiet fremgår klart af tabel 9. Tendensen gælder ikke blot kærneområdet, men også hele Nordslesvig og landet som helhed.²⁶

Tabel 9. Partiidentifikationens styrke og retning. Procent.

Partiidentifikationens styrke	Retning								I alt	
	Socialdemokratiet		Venstre		Konservative		Radikale Venstre			
	Kærneområdet	Hele Nordslesvig	Kærneområdet	Hele Nordslesvig	Kærneområdet	Hele Nordslesvig	Kærneområdet	Hele Nordslesvig	Kærneområdet	Hele Nordslesvig
Stærk	38	49	25	30	24	24	10	(21)	30	36
Mindre stærk	31	27	42	35	25	39	33	(58)	33	35
Svag	31	24	33	35	51	37	57	(21)	37	29
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N=	206	92	78	54	63	41	39	19	386	206

26. Borre, Nielsen, Sauerberg og Worre, *op. cit.*, p. 68.

Forklaringen herpå turde vel navnlig være, at de mindre privilegerede dele af befolkningen, hvor Socialdemokratiet har sin største tilslutning, også har de mest indlysende grunde til at nære konkrete og stærke forventninger til deres parti. For tilhængere af borgerlige partier kan situationen let fremtræde mindre klar, ikke mindst da fordi der eksisterer flere borgerlige partier side om side, hvis indbyrdes forskelle næppe forekommer alle lige markante, mens Socialdemokratiet hidtil har været det eneste arbejderparti, der havde nogen nævneværdig tilslutning i landsdelen. Og dertil kommer, at Socialdemokratiet som den yngste af de folkelige politiske bevægelser, og navnlig da i Nordslesvig, måske også længst har bevaret den dertil hørende dynamik. Hvad end forklaringen er, så må sammenhængen mellem partiidentifikationens og det nationale tilhørsforholds styrke analyseres på en sådan måde, at den større hyppighed af stærke partitilhængere blandt socialdemokrater holdes under kontrol. Analyseres som i tabel 10 materialet på denne måde, fremtræder sammenhængen mellem partiidentifikationens styrke og det nationale tilhørsforholds styrke i et andet lys.

Tabel 10. Partiidentifikationens retning og styrke. Stærkt danske i procent.

Partiidentifikation	Kærneområdet		Hele Nordslesvig	
	Stærk	Mindre stærk og svag	Stærk	Mindre stærk og svag
Socialdemokratiet	83 (N=65)	75 (N=128)	89 (N=45)	81 (N=47)
Venstre, Konservative, Radikale	68 (N=38)	70 (N=142)	93 (N=30)	80 (N=84)

Af tabel 10 fremgår det således, at der såvel blandt socialdemokratiske partitilhængere i både kærneområdet og hele Nordslesvig som blandt borgerlige partitilhængere i Nordslesvig som helhed var klart flere stærkt danske blandt dem, som identificerer sig stærkt med deres parti, end blandt dem, som identificerer sig mindre stærkt eller svagt. Kun borgerlige partitilhængere i kærneområdet faldt uden for dette mønster. Kan der gives en rimelig forklaring på denne afvigelse, må man slutte, at formodningen om sammenhængen mellem partiidentifikation og nationalt tilhørsforhold er blevet bekræftet i materialet.

En forklaring på, at de borgerlige partitilhængere i kærneområdet falder uden for mønstret, er det imidlertid ikke helt enkelt at finde. Materialet er så beskedent, at det dårligt lader sig analysere i yderligere undergrupper. En første formodning om, at der blandt de borgerlige partitilhængere kunne være flere tidligere tysksindede, som var blevet dansksindede, holdt således ikke stik. Blandt disse personer var der flest socialdemokratiske partitilhængere, og interessant nok kunne der her spores en tendens til, at disse tidligere tysksindede enten var blevet stærke socialdemokratiske partitilhængere eller svage borgerlige partitilhængere, hvis de da i det hele taget havde en tilknytning til et dansk politisk parti. Og det forekommer da også rimeligt nok på baggrund af den netop diskuterede tendens til, at hyppigheden af stærke partitilhængere var størst blandt socialdemokrater. Men det forklarer ikke afvigelsen for de borgerlige partitilhængere i kærneområdet.

Mere frugtbart var det at opdele materialet efter bopæl. For hvad resultater på så små tal nu er værd, fremkom der derved en svag positiv sammenhæng mellem partiidentifikationens styrke og det nationale tilhørsforholds styrke for borgerlige partitilhængere i Tønder, men derimod ikke for de borgerlige partitilhængere, der boede i landdistrikterne. Problemet må derfor nærmere kunne præciseres som et spørgsmål om, hvorfor vel navnlig Venstre ikke har formået at sikre sig samme solide fodfæste i disse grænsekommuner som i de øvrige nordslesvigske landdistrikter. Som svar er det mest nærliggende at pege på de forholdsvis mange hjemmetyske gårdejere i disse grænsekommuner. Deres tilstedeværelse kan have betydet, at lokalsamfundene her har haft vanskeligere betingelser end i de øvrige nordslesvigske landdistrikter for at fungere som sluttede miljøer omkring nogle ledende gårdejere, forankret i Venstre og på mange måder dette partis ryggrad. Deraf antagelig Venstres vanskeligheder med at få lige så solidt et tag her som i andre landsbysamfund. Og som det fremgår af tabel 11 var sammenhængen mellem tilslutning til Venstre og dansk nationalt tilhørsforhold relativt svagt i dette område.

Ét er imidlertid, at der i materialet kan spores en klar sammenhæng mellem partiidentifikation og nationalt tilhørsforhold, at der blandt de personer, der er stærke partitilhængere, også er flest stærkt danske. Et andet er, om sammenhængen er af samme karakter, uanset hvilket partis tilhængere, det drejer sig om. Sammenhængen mellem de to fænomener kan naturligvis principielt tolkes på to forskellige måder. Partitilhørsforholdet kan have virket fremmende på det nationale tilhørsforhold. Og det nationale tilhørsforhold kan have virket fremmende på partitilhørsforholdet. Som påpeget i det historiske rids taler en hel del for, at først og fremmest partitilhørsforholdet har virket beførdrende for det nationale tilhørsforhold. Men gælder dette i samme grad i

Tabel 11. Nationalt tilhørsforhold og partiidentifikation. Procent.

Partiidentifikation	Kærneområdet			Hele Nordslesvig		
	Stærkt danske	Mindre stærkt danske	N =	Stærkt danske	Mindre stærkt danske	N =
Socialdemokratiet	78	16	208	85	12	92
Venstre	69	23	78	85	11	54
Konservative	74	22	65	78	20	41
Radikale Venstre	64	33	39	(89)	(11)	19

Stærkt tyske, mindre stærkt tyske og hverken danske eller tyske indgår i procentgrundlaget for hvert parti.

alle faser af Nordslesvigs udvikling? Og gælder det i samme grad for tilhængere af de forskellige politiske partier?

Der er flere forhold, der gør det sidste spørgsmål nærliggende. Det er således i det foregående påvist, at der var en tendens til, at socialdemokrater identificerede sig stærkere med deres parti end borgerlige partitilhængere. Og i tilslutning dertil blev det anført, at der var en tendens til, at partitilhængere blandt tidligere tysksindede orienterede sig stærkt mod Socialdemokratiet, men svagt mod de borgerlige partier. Begge disse træk kan tolkes som udslag af, at en tilknytning til Socialdemokratiet ofte oplevedes som noget mere afgørende i sig selv end en tilknytning til borgerlige partier. I forlængelse heraf ligger det lige for at antage, at socialdemokratisk partiidentifikation hyppigere og mere udpræget har været fremmede for det nationale tilhørsforhold end tilknytning til borgerlige partier. Dertil kommer så, at man ikke kan se bort fra, at det nationale problems plads i partiernes ideologi og politik kan have en reel betydning i en del tilfælde. Således må det nok antages, at for nationalt stærkt engagerede personer kan navnlig Venstre og Konservative have udøvet en større tiltrækning end Socialdemokratiet. For at undersøge denne mulighed nærmere kan man analysere materialets aldersfordeling, som vist i tabel 12.

Det mest bemærkelsesværdige er her aldersfordelingen efter nationalt tilhørsforhold. Som det fremgår af den grove opdeling i tabel 12, er der i gruppen født i tidsrummet 1911–20 en markant underrepræsentation af personer med mindre stærkt nationalt tilhørsforhold. Tendensen er udpræget både i materialet fra kærneområdet og i materialet fra hele Nordslesvig. I begge tilfælde

Tabel 12. Dansksindede efter fødselsår og nationalt tilhørsforholds styrke. Procent.

	-1900	1901-10	1911-20	1921-30	1931-40	1941-	I alt	N =
<i>Kærneområdet</i>								
Stærkt danske	9	13	21	21	20	16	100	364
Mindre stærkt danske	13	14	11	19	21	22	100	133
<i>Hele Nordslesvig</i>								
Stærkt danske	9	17	18	19	21	16	100	215
Mindre stærkt danske	11	15	9	16	33	16	100	55

ligger afvigelsen fra aldersgruppens samlede vægt på ca. 8 pct. Det er nærliggende at forklare dette resultat som et udslag af, at netop denne generation i perioden 1933–1945 har haft stærkt nationalt engagerende oplevelser. Følges på grundlag af denne fortolkning antagelsen om, at borgerlige partier har virket mere tiltrækkende end Socialdemokratiet på personer, der er stærkt optaget af nationale problemer, må det forventes, at der blandt denne generations stærkt danske er forholdsvis få tilhængere af Socialdemokratiet og forholdsvis mange tilhængere af navnlig Venstre og Konservative. Som det fremgår af tabel 13, er dette også tilfældet, såvel i hele Nordslesvig som i kærneområdet. At tendensen også gælder i sidstnævnte område er så meget desto mere bemærkelsesværdigt, som der blandt de stærkt danske her er konstateret forholdsvis flest socialdemokratiske partitilhængere.

Alt i alt har der for den danske flertalsbefolkning kunnet påvises interessante sammenhænge mellem partiidentifikation og nationalt tilhørsforhold. Der er således fremdraget en almindelig tendens til, at jo stærkere tilknytningen til et parti har været, jo stærkere har også det nationale tilhørsforhold været. Kun tilhængerne af borgerlige partier i kærneområdet, og nærmere betegnet dettes landdistrikter, faldt uden for dette mønster. Som forklaring er der peget på, at det betydelige islæt af tysksindede gårdejere i disse landsbysamfund formentlig har bevirket, at navnlig Venstre har haft problemer med at sikre sig et lige så solidt fodfæste her som i andre nordslesvigske landkommuner. Den almindelige sammenhæng er af teoretiske grunde først og fremmest blevet opfattet sådan, at det i hovedsagen har været partiidentifikationen, der har virket fremmende på det nationale tilhørsforhold. Antagelig gælder dette for alle de fire større danske partier i området. Men man kan naturligvis ikke udelukke, at

Tabel 13. Dansksindede efter det nationale tilhørsforholds styrke og fødselsår. Tilhængere af henholdsvis Socialdemokratiet og Venstre/Konservative i procent.

	-1910		1911-20		1921-	
	Socialdemokratiet	Venstre/Konservative	Socialdemokratiet	Venstre/Konservative	Socialdemokratiet	Venstre/Konservative
<i>Kærneområdet</i>						
Stærkt danske	41 (N = 81)	22	30 (N = 76)	43	62 (N = 207)	25
Mindre stærkt danske	25 (N = 32)	31	33 (N = 15)	27	27 (N = 74)	24
<i>Hele Nordslesvig</i>						
Stærkt danske	37 (N = 57)	40	29 (N = 38)	45	38 (N = 120)	32
Mindre stærkt danske	33 (N = 9)	33	25 (N = 4)	75	28 (N = 29)	24

virksomheden også er gået i modsat retning. Det kan til en vis grad have været tilfældet for både Socialdemokratiet og de borgerlige partier. Analyser på grundlag af materialets aldersfordeling har dog givet resultater, der tyder på, at det i væsentlig højere grad har haft gyldighed for Venstre og Konservative end for Socialdemokratiet.